P. Vidalins

Skrivelse.

Lavmand

Povel Vidalins

Skrivelse

til

Biskop John Arnesen

om

JUS PATRONATUS

i Island,

oversat paa Dansk

af

S. M. J. D.

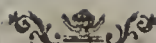
Kiøbenhavn.

I den Mummiske Boghandling hos Heinecke og Faber.

Oversætterens Fortale.

Gunstige Læsere!
og især mine Landsmænd!

Lavmand Povel Vidalin, hvis Afhandling de Jure Patronatus Islandorum jeg her haver oversat, begynder nu at blive kiendt af mange. Vi hans Landsmænd kiende ham dog best; thi hans Skrifter, som endnu ere mestendeels utrykte, ere i vore Hænder og i vort Sprog. Saaledes gaaer det Dyden; om den end, imedens Mennesket lever, fordunkles af Had og Efterstræbelse, ja endog ved egne Feiltrin, saa skal den dog have sin Roes i sin Tid. Manden er død. Vi have saa mange Afhandlinger efter ham

over Loven, at de kunde sætte en Elsker af Alderdom og Lovkyndighed i Forundring over hans Læsning og skarpe Indsigt. Men hans Nidkierhed for Fædernelandet har været ubekiendt, indtil for faa Aar, da Hr. Professor Erichsen udgav hans Afhandling om Islands Mangler og Opkomst; saaledes tør jeg kalde den. Den samme Pen, som Forfatteren har brugt, til hin af Hr. Erichsen udgivne Afhandlig, har han og brugt til denne; aleene med den Forskiel, at han skrev den forste i hans unge Aar, da han endnu var Rector; men denne i sin modne Alder. Vi have Udtog af hin; men denne har jeg oversat lige frem, meestendeels efter Ordene, og skulde deri undertiden falde nogle Talemaader, som ikke ere efter disse Tiders Smag, saa maae man betænke, at han skrev efter sine Tiders. Sandhed, i hvad Skikkelse den findes, sømmer sig altid vel; ikke at nægte, at jo meer den pyntes, des deiligere seer den ud. Men da

Helte

Helte og Prindser have undertiden foretrukket en Hyrdinde for alle Hoffets Prydelser, ikke for Dragtens Skyld, men formedelst den eenfoldige og ærlige Skiønhed, som har viist sig usminket i Hyrdedragten: saa tænker jeg, at disse Forfatterens oprigtige Tanker kunde ogsaa værdiges noget Blink af Naade og Gunst. Forfatteren har ikke i sin Tid vildet giøre dem bekiendte, vel vidende, at deslige Sandheder ere gierne underkastede de skarpeste Domme, da de synes at forekaste nogle deres Uvidenhed, og andre deres Partiskhed. Men da de dog ikke kunde skrives, uden at maaskee nogle kunde finde sig trufne derved (thi vare der ingen Forseelser, saa havde ikke slige Skrifter Sted): saa er det nødvendigt, at man bekiendtgiør sin Hensigt; og da er den ingen anden med dette, end denne, at oplyse dem, som det kan være magtpaaliggende, at viide vore gamle og nye politiske og oeconomiske Indretninger. Og blive disse Blade ikke ugunstig optagne,

 kunde

kunde jeg driste mig til at meddeele i Fremtiden nogle fleere Underretninger om dette Slags Ting. Imidlertid, ærede Landsmænd! I som have Lærdom og Indsigt, bruger denne Tid, og skriver om deslige Emner, og værer forvissede om Naade og Beskyttelse, naar Eders Bevægendegrunde ere hverken Egennytte eller personlig Fortrydelse, ligesom saadanne hverken have drevet Forfatteren til at skrive, eller mig til at udgive nærværende Afhandling.

Lever vel!

Povel

Povel Vidalins
Skrivelse
selv.

Vi leve nu i saadanne Tider, at jeg ikke tør, uden Kongel. Befaling, skrive om vore Landsmænds a) Jus Patronatus, uden til en saa god og tilforladelig Ven, som jeg har erfaret Eder at være.

Det er ustridigt, at alle Jordeiere her i Landet, som af Førstningen b) henlagde til Kir-

 kerne

a) Jus Patronatus indbefatter i sig 1) den Herlighed at være Eier af en Kirke og at oppebære dens Indkomster, imod at holde den i forsvarlig Stand. 2) Jus vocandi eller Rettighed til at kalde Præst dertil.

b) Disse opbyggede Kirkerne ved den christelige Religions Stiftelse, og gave der til, foruden Ornamenterne, Jordegods og Qvilder; deres Efterkommere have og giort det sidste.

kerne Jordegods og c) Qvilder, have havt sig forbeholdet et fuldkomment Jus Patronatus for sig og sine Efterkommere til ævig Tid. Det første Beviis herpaa er Biskoppernes Thorlaks og Ketils Christen-Ret eller Kirkelov, forfattet omtrent d) 1122. Der staaer udtrykkelig Cap. 4. Þat er manne rett at hann láte læra Prestling til kyrkiu finnar ꝛc. ɔ: det er ret for en Mand at han lader oplære en til at blive Præst til sin Kirke, o. s. v. Et andet uimodsigeligt Beviis herpaa er den bekiendte Stridighed, som vore Landsmænd havde med e) Biskop Arne paa Skalholt, en ret Pest for

vort

c) Qvilde betyder Koegield, det der gielder saa meget som en Koe, som oftest enten Kaer in natura eller Faar, da Leien af en dygtig Koe om Aaret ere 2 Foringer eller 20 Pund Smør, og ligeledes af 6 Faar som have Lam.

d) Jeg meener 1123; thi Thorlak blev Biskop (efter den Fortegnelse som findes bag ved Are Frodes Schedas, trykte i Island) 1118 og døde 1133, og Ketil blev Biskop 1122 og døde 1145.

e) Arne blev Biskop 1269 og døde 1298. Vistnok er det, at han var høistskadelig for Landet. Dog synes, som en alt for ivrig Nidkierhed har talt for Forfatteren, naar han tillægger ham en ufuklelig Gierrighed og umættelig Ærgierrighed. Naar man betænker den papistiske Religions Grundsætninger, og tillige dette, som ikke vel kan nægtes, at Biskop Arne var en høimodig Mand, saa synes

mig

vort Fæderneland, som visselig havde spillet alt Jordegods i Landet i den pavistiske Geistligheds Hænder, om Gud ikke havde opvækket f) Rafn Oddsson til at modstaae hans uslukkelige Gierrighed og umættelige Ærgierrighed. Vistnok havde og Rafn faaet g) Seier over denne sin

mig, at man kunde dømme om ham noget nær, som om Pave Gregorium 7. De Catholske rose ham for meget, ligesom det er skeet med Bisko Arne; thi hans Historie synes ikke forfattet af den samme Skribent til Enden; men fra Cap. 62. fortsat af en anden. De Protestantiske derimod fordømme ham for meget; begge have sine vigtige Grunde. Men mig synes de giøre best, som gaae heri en Middelvei. Imidlertid var Biskop Arne den, som trængede først igiennem med den pavelige Myndighed her i Landet; endskiønt han intet videre giorde, end at fuldføre den Plan, som een af hans Formænd, Thorlak den Hellige, havde udkastet, men kunde ikke udføre, fordi Erkebiskoppens Myndighed i Norge var endda ikke fuldmodnet.

f) Rafn Oddsson var Kongelig Statholder her i Landet, og vistnok en kyndig, hurtig og behiertet Mand; men han maatte læmpe sig efter det Norske Hof, og i de Tider maatte alle bukke for de geistlige Bandstraaler.

g) Dette er vanskeligt at giette. Vel havde Statholder Rafn fordeelagtige Tider, da Kong Erik i Norge satte sig imod Geistlighedens alt for meget tilvoxende Magt, og blev derfor kaldet Præstehader. Dog maatte denne Konge sagte sig til sidst, ja næsten bukke under, og saa var det neppe gaaet Statholderen bæder, havde han levet saa længe.

Modstander, havde han levet saa længe; men da Gud tog ham bort, og Kong Erik antog sig denne Sag, hvori han var altfor lidet kyndig, saa blev 1296 giort det Forliig som siden er bekiendt.

Nu triumpherede vel Bispperne, da de havde deels med Magt, deels ogsaa med List, bemægtiget sig Jus Patronatus over h) Beneficierne. Men Proprietarierne bleve dog idelig ved at paastaae deres Ret, endskiønt de vare altfor svage, allerhelst de, som enten vare ikkun lidet mægtige, eller som kunde falde i nogen Forseelse, besynderlig Leiermaal. Dem truede Bispperne med Band; hvorpaa man har et haandgribeligt Beviis i Kong Haagens Retterbod, dateret Vigil. Ol. prior. 5: 28 Julii, i hans 17. Regierings-Aar. d. e. 1315.

Af alt dette synes at kunne sluttes, at de mægtigere Jordeiere, og de som ikke tabte Mo-

det

---

h) Beneficier kalder Forfatteren her det samme, som siden er blevet kaldet med dette Navn; men Grunden til Begrebet derom er denne: at de catholske Bispper finge ved den anførte Stridighed Magt over alle de Kirker, hvor Kirken eiede den halve Hovedgaard. Men ved Reformationens Tider vidste den høieste Øvrighed intet af dette, og Leensmændene, som traadde i Bisppernes Sted, funde ikke heller deres Fordeel ved at giøre det bekiendt.

det ved Bifkoppernes Bandslysninger, have forskaffet sig denne Retterbod for at haandhæve sin Ret mod de i) catholske Bifkoppers umættelige Gierrighed og Voldsomhed.

Dog er øienſynligt, at herom have været idelige Triſtigheder. Det erfares ligeledes af Biſkop Ogmunds bekiendte og berygtede Strids dighed om Vatnsfiord, ſamt Biſkop Gottſkalks med Jon Sigmundsſon, og endnu videre, af den lange Trætte ſom Poul Jonsſon havde om Staderhol, og allerſidſt, af den ſaa kaldte Bards Trætte, ſom Biſkop Gudbrand havde med Lavmand Jon Jonsſon k), og ſom blev Aarſag til det uudſlukkelige Had, ſom Lavmand Jon fattede til denne Biſkop.

Da nu Luthers Reformation fik her i Landet fuldkommen Fremgang 1550, er rimeligt, ja næſten uſtridigt, at Biſkopperne have tilegnet ſig Jus Patronatus over alle Beneficier; men de verdslige Kirke Eiere ladet ſig nøie med

den

i) Dem, ſom diſſe Talemaader kunde ſynes for haarde, kan dog ikke være ubekiendt, at de udtrykke Sandheden; og ſaa kan man vel bære over med Forfatterens Iver; allerhelſt da ſaadan Skrivemaade var i hans Tid meer almindelig end i diſſe Tider.

k) Alle diſſe betydelige Trætter forefaldt under Reformationen, og i Begyndelſen af den, og ere altfor vidtløftige til at beſkrives paa dette Sted.

den blotte Skygge af deres Jure Patronatus, saavidt angik at kalde Præster; og saaledes synes mig, det har beroet, og er alt meer og meer gaaet Krebsgang indtil 1563, da den, ellers ypperlige, men temmelig herskesyge Befalingsmand Poul Stigssøn, som da havde været her 5 Aar, udvirkede Kong Friderich den Andens Brev af 27 Martii, at Præsternes Vocation skulde skee efter Ordinantsen, det er Kong Christian den Trédies Ordinants, og de Kaldte tage deres Kald af Befalingsmanden l). Herved undergik Biskoppernes Jus Patro-

l) Til videre Oplysning vil jeg sætte her Indholdet af denne Kongel. Forordning: „ Vi ere komne udi Forfaring, at naar nogen Sognepræst paa Vort Land Island tilskikkes til nogen Sogn, da skeer det ikke efter det, som den aandel'ge Ordinants derom formælder og indeholder. Desligeste skal der og være nogen særlig Beneficie som Præsterne til deres Ophold ere medforleenede, hvilket Bisperne hidindtil aleene dennem forleenet og befalet have, end Vores Leensmand der sammesteds, efter som billigt og tilbørligt er, ikke derom bliver funden, og er tilkiendegivet, at der er ikke saa rettelig medhandlet, som det sig burde; da ville Vi at herefter saa skal holdes, at naar nogen Præstemand til nogen Sogn skikkes, da skal dermed udi alle Maader handles efter Vores Ordinants, og samme Præst annamme sit Collats-Brev af Vores Leensmand efter som forbemeldte Ordinants indeholder. „

Patronatus aldeles, aleene formedelst Biskop Gisle Jonssons og Bisfop Olaf Hialtesøns Taushed. Men Proprietarierne have da enten ikke vidst at paastaae deres Ret, eller af Kleinmodighed sluppet den reent med Stiltienhed, formedelst Poul Stigssons store Myndighed.

Alt hvad jeg har hidindtil sagt om Jus Patronatus, fra den Tid det begyndte at vakle, formedelst Bisfop Arnes Myndighed og List, er egentlig at forstaae om Jus vocandi. Men al denne Stund beholdte dog Proprietarierne den anden Deel af deres Ret, nemlig: at de raadede over alle Kirkens faste og løse Eiendomme, og dette med slíkum kennemannaskyldum, sem þeir höfdu fyrerskiled, er gáfu, og luctu ecke framar af, det er: med slige Udgifter til Præsterne, som de havde fastsat, der havde givet disse til Kirken, og svarede intet videre deraf; Saa at den Christen-Ret, m) som Bisfop

m) Vore Lærde have ikke været eenige om, hvilken af de to Christen-Retter burde agtes for Lov her i Landet, enten Biskoppernes Thorlaks og Ketils, eller Biskop Arnes. Assessor Arne Magnussen og Provsten Hr. Jon Halldorssen have begge antaget Biskop Arnes, og hver af dem skrevet herom en kort Afhandling. Biskop Jon Arnesen har derimod i en lang *Sermon*, som han kalder sit Skrift, antaget

Biskop Arne søgte at paatvinge Indbyggerne 1275, haver aldrig faaet Lovs Kraft her i Landet, i Henseende til det Capitel, som er det 4de i den, og begynder saaledes: Nu skal byscup vor kyrkium ráda og öllum eignum þeirra 2c. Jeg kan ikke med faa Ord opregne alle de Steder af Loven, som ere lige imod denne Christen-Ret; eller beviise, i hvor mange Poster den aldrig har vundet Lovs Kraft. Derjblandt er vist det som den siger om den Femtedeel af det som fanges paa hellige Dage: Ef af giöf verdur meir enn hundrad i einum stad saman, þa se so scipt sem tiündum i fióra stade; hvilket er klarlig og ligefrem modsagt i n) Kiøbebalkens 10 Capitel, som er udgiven 1280.

At

taget sig Thorlaks og Ketils Christen-Ret. Det giør lidet til Sagen, hvo der har rettest, da disse Kirkelove i vore Tider ere meer at agte for Antiqviteter end Love. Og hvad Tienden angaaer, da er den stiftet af Gissur, den anden Islandske Biskop, og Anordningen derom mestendeels paa samme Maade indført i bemældte tvende Kirkelove. Dog bifalder jeg heller hvad Arne Magnussen og Hr. Provst Halldorssen have troet om denne Sag.

n) Her meener Forfatteren Kong Magni Lagabæters Lov, Jonsbogen kaldet, som udkom 5 Aar efter at Biskop Arne havde begyndt med sin Kirkelov. Jonsbogen blev efter liden Vanskelighed antagen

af

At ellers forbemældte 4de Capitel aldrig er blevet vedtaget, eller holdt for Lov i Island, viser foranførte Foreening af 1296, og efter denne have alle Kirke-Eiere, som have havt nogen Anseelse, forholdt sig indtil denne Dag. Ja jeg veed ingen Exempler, at gode Biskopper, allermindst af den evangeliske Religion, have søgt at betage de verdslige Kirke-Eiere denne Ret, videre end saa, at de aleene skulde aflægge Regnskab for Kirkens Tiender o).

J denne

---

af alle Indbyggerne i Landet, da man derimod kan sige om Biskop Arnes Kirkelov, at den blev paatvungen Indbyggerne ved Biskoppernes Magt, og haandhævet ved deres Myndighed, men aldrig egentlig eenstemmig antagen af alle.

o) Havde Forfatteren levet i vore Tider, havde han maaskee havt Aarsag endnu meer at skiærpe sin patriotiske Pen; thi nu troer jeg ikke, at heri sees paa, enten en Kirke er Beneficium eller Proprietair-Kirke. En Kirke-Eier maae nu, saavidt mig er bekiendt, giøre lige saa noie Regning til sin Kirke, som den beneficerede. Kirke-Eieren maae nu ikke aleene giøre Regning for alle Tiender, men og for alle Lysetolde, og for de halve Leyer-Kiøb. Jeg veed ikke hvoraf det kommer, at dette ikke anderledes iagttages, uden kanskee deraf: at det som de Norske Love have anordnet om Kirkernes Indkomster og Regnskaber, er blevet uden Forskiel henvendet paa alle Kirker. Dog det kan staae ved sit Værd. Det aleene tør jeg sige, at denne Kirke-Eiernes Portions-Regning er kun en Ceremonie;

uden

I denne eene Post, nemlig Tienderne, bestaaer den heele saakaldte Portions-Regning her til Lands.

Nogle Biskopper have fordret Regning for det halve Leier-Kiøb p), som jeg dog ikke seer at være grundet, men tvertimod den gamle Kirkelov q), som har tilstaaet Kirke-Bonden sam-

uden al Nytte; thi naar Kirken skal bygges, saa maae Eieren bekoste Bygningen, enten Kirken eier saa stor Portion, som behøves til Omkostningerne, eller ikke. Han maa ligefuldt giøre Forskudet, enten Kirken nogensinde bliver i Stand til at betale det eller ikke, og hvad nytter da Portions-Regningen?

p) Legkaup har jeg oversat Leierkiøb, see N. L. 2 Bog 21 Cap. 27 Art. Det er Betaling for Gravstedet paa Kirkegaarden. Dog, som den gamle Kirkelov paalægger Kirke-Eieren at huuse og føde Liigfølget, om det end var nogle Nætter i Rad, i paakommende Uveir, saa skulde Leierkiøbet tiene ham til Betaling derfor; hvilket, da det ikke overgaaer en halv Rigsdaler, kan let være utilstrækkeligt til slige Omkostninger. Jeg kiender endnu nogle Kirke-Eiere, som efter gammel Vane holde det for deres Pligt at give Liigfølget et Maaltid Mad, om de end kunde strax reise hiem, naar Liiget er begravet. Foruden Liigfølget maae Kirke-Eieren ogsaa koste paa Præsten, meer eller mindre efter Omstændighederne, og holde de Reedskaber vedlige som bruges til Begravelsen.

q) Ved den gamle Kirkelov, som Forfatteren her nævner, meener han Biskoppernes Thorlaks og Ketils Christen-Ret.

sammme; da det skulde være hans Skade eller Fordeel, ligesom han behøvede at koste meere eller mindre paa Liigfølget. Og efter den gamle Kirkelov befaler Kong Haagens Retterbod Nordmændene at rette sig; Hvi da ikke ligesaavel os efter vor gamle Kirkelov?

Den ugrundede Fordring paa Lysetoldene r), at der skulde giøres Regnskab for dem, er ikke værd at besvare; thi Kirke-Bonden eier dem allesammen, til Vederlag for Lysene til Alteret, og Lys til Præsten, naar han giester der. Og derfor skulde Kirke-Bonden skaffe Lys og Ild til de papistiske Fyrbækkener; derfor skal han og skaffe Vand til Børnedaab, og nogle ville endog regne Brød og Viin hertil.

Men paa det andet ere mange Exempler, nemlig at gode Biskopper have giort den Aftale med de Kirke-Eiere, som de have anseet for vederhæftige, at disse aldrig skulde aflægge nogen Portions-Regning for Kirkens Tiender; men derimod være bestandig forbundne, Mand efter Mand, at vedligeholde Kirken og dens Inventarium; og svare til det, enten

den

r) Lysetoldene, som Forfatteren her beskriver, udgiøre omtrent 12 ß. Specie af hver Bonde.

den forgik af Ælde, eller andet ulykkeligt Tilfælde, og det hvad enten Kirkens Tiender kunde blive meere eller mindre før eller siden. Og saadan en Afstale stemmer ganske overeens med Sagens indvortes Natur, og deres Hensigt, som af Førstningen have stiftet Kirkerne paa hvert Sted, omendskiønt Rettigheden til at kalde Præster er Kirke-Eierne fratagen; deels nemlig fratrukken paa den Maade, som jeg har forhen viist, deels ogsaa aftvungen.

Jeg vil her intet tale om, hvad i dette Tilfælde kunde siges om Befalingsmændene i ældre eller seenere Tider. Nogle have været ukyndige om dette Lands Indretninger, og tænkt at siige Ting kunde rettes efter det, som var brugeligt udenlands. Andre, af blot Ærgierrighed, have havt Hovedet fuldt af gammel adelig Hoihed, og derfor, som og af Ringeagtelse mod vor Nation, misundt og stræbt at aftvinge Kirke-Eierne endog alle Levninger af deres gamle Rettigheder til disse Ting. Nogle have af Ubetænksomhed taget den samme Vei, ikke betænkende, hvad deraf vilde følge. Derimod have alle vore gode Bispopper tænkt paa de følgende Slægter, og de Grunde til Kirke-Eiernes Ret, som jeg her har mældet, og derfor ikke gaaet videre

dere end at kræve Regnskab for Tienden, som før er sagt.

Men nu vil jeg igien vende mig til Jus vocandi. Ved det Kongebrev, som Poul Stigssøn udvirkede, var vel samme frataget Kirke-Eierne og underkastet Sognets Valg. Alligevel have dog Biskopperne, og ligesaa Kirke-Eierne, været utaalmodige herover lige indtil 1595, da Kong Christian den Fierde udgav sit Patent af 4 Martii samme Aar s). Af samme er øiensynligt, at Befalingsmændene, lige indtil den Tid, have efter forbemeldte Friderich den Andens Brev r), uagtet Landets Privilegier, hvorom ingen i den Tid har giort nogen tilstrækkelig Paatale,

B 2 udelukt

s) Af denne Forordning sees: 1) at nogle have understaaet sig at søge om de Præstekald, som andre vare collationerede til. 2) At Befalingsmændene have understaaet sig at forandre og tilintetgiøre sine Formænds Collatser, saa at i saa Maade endeel Personer, som vare vellærde, dygtige og duelige til noget Kald, udi saa Maade bleve fortrængte fra deres lovlige Kald, og andre uduelige og ulærde igien udi deres Kald indsatte. Derfor hedder det: „at naar nogen herefter kunde lovligen blive kaldet, ordineret og af Vor Embedsmand der sammested confirmeret til noget Præstekald, skal han samme beholde sin Livstid ꝛc. „

r) Indholdet af denne Forordning see før Not. l.

udelukt baade Bisperne og Kirke-Eierne, og tiltaget sig Alting, som i Kongens Navn. Dog have endda Biskopperne havt meget at sige i slige Sager; det beviser Kong Christian den Fierdes Brev af 24 Martii 1606, som befaler Biskoppen Hr. Odd at forhielpe Capellanen paa Bessested, Hr. Lopt Skafteson, til Præstekald. Men begge disse Breve vise hen til Ordinantsen, nemlig til Valg efter samme. Imidlertid er baade Biskoppernes og de verdslige Kirke-Eieres Øvelse af Jure vocandi aldeles uddøet. Sidstbemeldte Kong Christian den Fierdes Brev viser især, hvorledes Befalingsmændene have skaltet og valtet egenmægtig over Præstekaldene, de store som de smaa.

Efter alt dette kom Kong Christian den Fierdes Brev af 29 November 1622 u), som

u) Af denne Forordning sees: 1) at nogle have understaaet sig, selv at forfatte og skrive sine Kaldsbreve, og tillokkede saa Bønderne at underskrive dem, saa at det hændte sig, at to, tre eller flere Personer havde Breve paa eet og samme Kald. 2) At Bisperne tilegnede sig Myndighed til at forordne Prædikantere til de mindste Sogner, hvilken Myndighed de misbrugte, og dertil ordinerede uduelige Personer. Derfor hedder det: „ at ingen Præstemand der paa Landet maae vies, uden han til-
forn

som rimelig ligger i begge Stifts-Kisterne; og siden veed jeg ikke at nogen Kirke-Eier haver lukket sin Mund op om Jus vocandi; uden hvad de anseeligste af dem paa sine Steder have været Formænd for at underskrive Valgbrevene medens de varede. Dette varede nu indtil Souverainiteten blev her indført 1662 den 28 Julii.

Siden have Befalingsmændene, den eene efter den anden, nøie passet paa at udrødde af Folkes Hoved al Tanke om den gamle Ret af Jure vocandi, uden saavidt Bisperne have tilegnet sig Ret til at kalde Præster til Kirkerne paa Dom-Kirkernes Gods;

 hvilket

som efter Ordinantsen er lovlig kaldet til noget vis Capellanie eller Præstekald. — Men hvilken som skal vies til Præst, skal tilforn efter Vores naadigste derom udgivne Ordinants kaldes. — Med mindre Præsterne, som sig saaledes indtrænge, samme Kald vil have forbrudt, og Bisperne derfor tilbørlig vil stande Os til Rette. — Og ville Vi naadigst at alle der paa Landet, Geistlige og Verdslige, udi Religionen og Kirke-Sager, herefter skulde rette og forholde sig efter den Kirke-Ordinants, som Vi naadigst have meddeelet og givet Vore Kirker og Undersaatter udi Vort Rige Norge.

hvilket og Bifkop Brynjolf Svendsen haver betinget, da han gav Dvergastein og As i Fellum til Beneficia, hvilke Fundatser ventelig ere i Eders Hænder.

Oversætterens Anmærkning.

Næst Religionen, er der ingen Ting, som virker meere hos Mennesket, end Æren. Om dens Virkning i de høiere Stænder tviler vel ingen. „ Den Opmærksomhed og ædle „ Lyst til at overgaae hinanden, som den op„ vækker baade hos Prindser og Undersaatter, „ siger en ubenævnt Skribent, det Mod, som „ den giver dem til at bruge alle Sindets og „ Legemets Kræfter, til at overvinde Vellyst „ og Frygt, og til at opofre Egennytte for „ det Almindelige, giør i mine Tanker langt „ meere til en Stats Flor og Velstand, end „ et stort Land, overflødig Riigdom og me„ gen Pragt. “ Bondestanden er ikke herfra undtagen; den har ogsaa sin Følelse af Ære, saalænge den ei taber al Følelse formedelst Tvang og Undertrykkelse. Man maae

belægge denne Ærekiærhed med det forhadte Navn af Ærgierrighed; man maae vise dens skadelige Virkninger af Historien: saa hører saadant hiemme i Republiker, men ikke i Monarchier. Det der kan foraarsage og befordre borgerlige Uroeligheder i hine, det kan have de ønskeligste Virkninger i disse. Det ere ikke aleene de Høie og de Lærde, der opmuntres til Dyd og Duelighed, naar de see at der bliver skiønnet paa deres gode Gierninger, men ogsaa de Ringeste. Hertil behøves ikke altid, ja meget sielden, Udgifter eller Foræringer; Erkiendtlighed, et eeneste Ord, kan ofte udrette det samme, som mange Penge.

Det har aldrig feilet, at jo Efterkommerne have baaret Ærbødighed for Alderdommen og deres Forfædre. Forfædrenes Exempler have havt den kraftigste Virkning hos Efterkommerne, naar disse have maattet nyde Frugten af hines Bestræbelser, og have beholdt de Privilegier, som hine have betinget sig. Hos de Romerske Soldater virkede undertiden dette eeneste Ord: I ere Romere, meere end alle

de lange Taler, som deres Feltherrer tillægges. Og i vore Tider har jeg læst noget deslige om Preusserne, og de fleste Soldater ere dog af Bondestanden.

Det er artigt hvad vi læse om visse gamle Nordmænd, og vore Forfædre, at da deres Konger tilbøde dem en høiere Titel og Rang, formedelst deres Fortienester eller Anseelse, betakkede de dem, og vilde heller beholde den samme Titel som deres Forfædre, naar de kun kunde holdes i Ære.

Naar Efterkommerne lære at ære deres Forfædres Dyder og hade deres Laster, saa stræbe de uafladelig efter, at ligne dem i det Gode, naar de see at det medfører Ære og Fordeel.

Det kunde synes, som vi havde tabt meget af vore Friheds- og Ære-Tanker, da vi af et frit Folk hengave os til Undersaatter paa visse Betingelser, og endnu meere, da Souverainiteten blev indført. Nei ingen af Deelene. Ikke engang den Norske Regiering, og endnu mindre den souveraine, have nogen

umiddelbar Skyld i vore usle Omstændigheder. Uagtet Regieringens Forandring, skulde vi ei aleene have beholdt de samme ærekiære Grunde, som beſtælede vore Forfædre, men burdte ogsaa, juſt ved den, været drevne videre til at overgaae dem. Thi saa meget som Monarchen er ophøiet over alle hans Undersaatter, saa meget meere virker hans Dom, end nogen af Undersaatternes, naar den ſigter til nogens Ære. Imidlertid er det dog gaaet os, ligesom det Menneſke, der miſter alt for meget Blod, at det førſt faaer Convulſioner, ligesom det gik os i Statholderens Rafn Oddſons Tid, men ſiden taber det Følelſen, indtil den kolde Død.

Vi som have været saa langt fra vore Konger, at de ei have faaet at vide meget meere om os, end det blotte Navn, og ingen af os har været til Hove ſiden i de ældſte Tider; Og den geiſtlige og verdslige Øvrighed, som ſkulde have underrettet Kongerne om vores Beſte, have, om ikke undertiden fordervet det, dog ofte ikke forſtaaet det; Hvor var det da

mue-

mueligt, at vore Konger have kundet tage os sig an i de fremfarne Tider?

Vore Forfædres Exempler have ei heller kundet virke hos os. Vi have Tid efter anden umærkelig tabt Kundskaben om mange af deres meget nyttige Anstalter og Bestræbelser; men fornemmelig Modet, Kræfterne og Formuen til at fortsætte eller forbædre dem. Professor Erichsens Udtog af Vidalins Afhandling om Islands Opkomst, viser nogle Prøver derpaa, og mange fleere kunde endnu vises.

Iblandt andet som bevarer hos Folk den Ærekiærhed, som opmuntrer dem til at være værdige Undersaatter af deres Konge; til at overgaae hinanden i Kiærlighed til Fædernelandets Fader og Fædernelandet selv, er og visselig dette ikke det ringeste, at Efterkommerne see sig haandhævede i fuldkommen Eiendoms-Herlighed over de Godser, som deres Forfædre have efterladt dem, og derhen hører Jus Patronatus, hvis Skiæbne her i Landet Vidalin haver viist i foregaaende Skrivelse.

Naar

Naar Bonden har de Tanker, saa er det det kraftigste Middel til hans Godses Vedligeholdelse og Forbædring, saavidt hans Indsigt strækker. Det er Øvrighedens og de Viises Sag, at forbædre hans Tænkemaade og hans Forstand, blandt andet med trykte Skrifter, som han kan læse og lære af; saa skal han nok giøre sit Beste, naar ingen Hindringer lægges i Veien for ham; og han behøver ingen anden Opmuntring end denne, at see sig haandhævet i sine Forfædres Privilegier og Herligheder.

Virkningen af disse ærekiære Tanker vil gaae langt videre; den vil forædle alle hans Foretagender; Kierlighed til hans Konge, til hans Fædernelaud og til hans Afkom, som er saa uadskillelig fra hinanden, vil aldrig gaae ham af Sigte. Og skulde Agerdyrkning og deslige Forbædringer paa Jordegodset, blive engang ret indførte i Island, saa skulde man først faae Leilighed til at see, hvad Fordeel det ikke var, at bevare hos Bonden ovenmældte Tanker.

Paa Handel og Fabriker, og det meeste af Manufakturer, forstaaer Bonden sig ikke. Det er Jorden og dens Dyrkning, Faar og Fæe og deslige, som han har at bestille med, og det er alt nok. Det er saa vigtigt og nødvendigt, at deri maae ingen Hinder lægges ham i Veien; men han behøver og Opmuntring. Og da ingen Opmuntring er kraftigere end Ære, naar den bliver ret og skiønsom anvendt, og den tillige koster mindst, saa er det den, som Bondestanden maae giøres deelagtig i, og deriblandt meener jeg at være Jus Patronatus.

Man indvender, at Bønderne berige sig med Kirkernes Indkomster. Dette har neppe Sted i Island. Vidalin har viist i foregaaende Afhandling, at det ere kun Tienderne, som henhøre til Kirkernes Portion; og da ere der kun saa eller rettere slet ingen Kirker her i Landet, som kunne opbygges og vedligeholdes af Tienderne aleene. Kirke-Eierne maae af deres eget giøre Forskudet, og hvad nytter saa Portions-Regningen?

Atter

Atter indvender man, at saadanne Kirke-Eiere lade Kirkerne forfalde og blive brøstfældige, og agte ikke Bispkoppens Paamindelser om at reparere dem. Nu dette kan vel være sandt. Men kan Portions-Regningen hielpe noget heri? Jeg seer det ikke. Om endog en Kirke-Eier var saa skiødesløs, at han lod sin Kirke forfalde og vilde ikke adlyde Øvrigheden Paamindelser, saa blev vel en anden sat til at reparere Kirken, og Eieren maatte betale Omkostninger og Umage, og Mulct oven i Kiøbet; og derpaa veed jeg intet Exempel. Men hvilke Paamindelser faaer vel en Kirke-Eier? Uden Tvivl kun saadanne, som grundes paa Kirkens Brøstfældighed. Men blev Bonden henviist til sine Forfædre saaledes: See, denne Kirke have dine Forfædre bygget, da den eiede intet, og du er Eier af den og besidder denne store Herlighed; See at du ikke vanslægter fra dem, eller giør dig selv til en uværdig Undersaat af din allernaadigste Konge, som bevarer dig disse Friheder. Denne Opmuntring, synes mig, skulde

de virke meere hos Bonden, end de skarpeste Befalinger. Og om end nogen var saa efterladen og ulydig, at han lod sin Kirke forfalde, var det ikke høist ubilligt, at betage alle andre i Landet deres Herligheder for denne eene Mands Forseelse?

Imod Jus vocandi indvender man med Billighed, at Bonden ikke forstaaer sig paa at kalde en Person, som er opbyggelig for Meenigheden baade i Henſigt til Lærdom og Levnet. Og at den Magt at kalde let kan blive misbrugt, viſe de Love, ſom derom ere givne baade i Danmark og Norge. Men da den Norſke Lovs 2 Bog 3 Cap. 2 Art. dog tilſtaaer Meenigheden heri nogen Frihed, endſkiønt vi i Island ikke vide af den at ſige; ſaa, endſkiønt Kirke-Eieren, naar han var ikkun ſimpel Bonde, og ikke havde Jus vocandi, kunde det være godt, at han dog ikke blev gaaet reent forbi. Mig ſynes det kunde være godt i fleere end een Henſeende, at Bonden havde Votum excluſivum, og at Candidaten maatte forſkaffe ſig hans Samtykke. Saa beholdt

Bonden noget af de gamle Herligheds-Tanker, og ham kunde da ikke paanødes en Person, som han forud vidste og kiendte, at han ei kunde fordrages med.

